

schap is onlangs een verzamelwerk bij Coutinho, Muiden verschenen onder redactie van G. Benton en H. Vermeulen onder de titel: *Chinezen in Nederland*.

Go Gien Tjwan

M. Gastelaars, *Een geregeld leven. Sociologie en sociale politiek in Nederland 1925-1968* (Dissertatie Leiden 1985; Amsterdam: SUA, 1985, 320 blz., f32,50, ISBN 90 6222 111 4).

Deze sociologische dissertatie is een boek met een these: de sociologie in Nederland, als min of meer zelfstandige discipline ontstaan in de jaren twintig, kende tot de crisis in dat vak, die in het einde van de jaren zestig gedateerd moet worden, nauwelijks een 'onafhankelijke, autonome, kritische, bekomentarierde traditie' (237). De sociologen leverden, anders gezegd, nauwelijks 'een sociologische visie op hun eigen ontwikkeling en die van de hen omringende maatschappij' (237). Integendeel, zij voegden zich naar de ontwikkelingen in de samenleving, in het bijzonder die in de sociale politiek en het 'sociaal beheer'. Daarbij speelden zij geen initiërende rol, maar leverden met hun overwegend uitvoerende activiteiten in feite ook bijdragen tot de legitimering van de heersende verhoudingen. Binnen dit kader zijn wel enige varianten aan te wijzen. De auteur duidt ze aan met de aardige term 'bedrijfsstijlen' (ontleend aan een woordkeus van E. W. Hofstee ten aanzien van het boerenbedrijf). Achtereenvolgens domineerden de sociografische, de cultuursociologische en de moderne bedrijfsstijl in de Nederlandse sociologie. Deze bedrijfsstijlen correspondeerden en stonden in verband met fasen in de historische ontwikkelingen vooral op sociaal terrein.

In overeenstemming met deze these bevat het boek tussen de inleidende passages en het slothoofdstuk waarin de these in globale zin wordt uiteengezet en toegelicht driemaal twee hoofdstukken. Een op literatuur gebaseerde schets van het betrokken tijdvak gaat daarbij telkenmale vooraf aan de nadere bespreking van de in de ogen van de auteur voornaamste publikaties van sociologen in die jaren. Heel kort samengevat komt het volgende beeld naar voren. Ik baseer mij daarbij, ook in de woordkeus, heel sterk op de korte samenvatting van de inhoud, die de auteur aan het einde van haar inleiding heeft opgenomen (33-36). Het tijdvak 1925-1945 laat de opkomst zien van het georganiseerde kapitalisme met zijn eisen op het punt van staatsinterventie en de consequenties daarvan op het punt van een nieuwe kapitalistische levensstijl. Door sociale beheerskwesties ingegeven problemen, zoals herstel van de 'gemeenschap' en het 'gezonde gezin' namen daarbij een belangrijke plaats in. De sociografen, die de boventoon voerden in de sociologie in deze jaren, zagen zichzelf, in overeenstemming met de internationale mode van het plannings- en orderingsdenken, vooral als de 'sociale ingenieurs' van de sociale politiek, met een overwegend ambtelijk referentiekader. Het tijdvak 1945-1955 kenmerkte zich door de na-oorlogse restauratie (herzuiling en koude oorlog) en versnelde industrialisatie, uitlopend op de nu volledig ontwikkelde sociale staat. Naast het herstel van de gemeenschap en het gezonde gezin was er aandacht voor de 'persoonsvorming', een met het personalisme sporende gerichtheid op de moderne 'individualiteit'. De na-oorlogse sociologen vertoonden daarbij een cultuursociologische oriëntering, waarin een 'gemeenschappelijk' verleden (veilig, vertrouwd) geplaatst werd tegenover een 'gesellschaftelijk' heden (hard en zakelijk). De menselijke verhoudingen stonden centraal. De jaren na 1955 (tot 1968, het jaar waarin de auteur de crisis in de sociologie dateert) kenmerkten zich vooral door de beëindiging van de schaarste-economie. De

welvaartsmaatschappij met het daarbij behorende consumentisme deed zijn intrede. De verdere uitbouw en liberalisering van de sociale voorzieningen leverden een tijdelijke versterking van de confessionele zuilen, maar betekende tegelijkertijd het begin van het einde daarvan. Opvattingen over *the end of ideology* richtten zich mede tegen de verzuilde sociale politiek en het verzuilde sociaal beheer. De moderne sociologen, die de fakkel van de cultuur-sociologen overnamen, keerden zich tegen de als achterhaald beschouwde ideologieën en kozen voor Manheims aan de democratische verhoudingen aangepaste *planning for freedom*. Maar de oriëntatie op het sociale beheer bleef en dus ook de (impliciete) legitimering van de sterk ambtelijk georiënteerde, gedepolitiseerde sociale politiek. De verwetenschappelijke onderzoeksvorm van de massa-enquête ging overheersen.

Alles te zamen levert dat een interessant boek op met zekere overtuigingskracht. Aardig is vooral dat in de relatie maatschappelijke ontwikkelingen-wetenschappelijke ontwikkelingen, die natuurlijk als zodanig niet ongewoon is, de aandacht veel sterker op de maatschappelijke ontwikkelingen is gelegd dan bij de wetenschapsgeschiedenis vaak gebruikelijk is. Deze concentreert zich in de praktijk toch veelal sterk op de wetenschappelijke aspecten. In die zin is inderdaad sprake van 'een wat andere invalshoek' (13), zoals de auteur het noemt. Wel moet worden opgemerkt dat het hele verhaal sterk de indruk maakt naar de these te zijn toegeschreven. Er is weinig expliciete verantwoording van de, natuurlijk onvermijdelijke, keuzes in zowel de historische schetsen als de besproken sociologische publikaties. Men kan zich voor beide ook heel anders geaccentueerde overzichten voorstellen. Bovendien is de relatie tussen beide terreinen, ondanks de gepostuleerde samenhang, niet sterk gelegd. Hoe nu meer precies en concreet het sociologisch bedrijf bepaald c.q. beïnvloed werd door de maatschappelijke ontwikkelingen wordt nauwelijks beschreven. De overtuigingskracht ligt vooral in de parallelle van de ontwikkelingen, meer dan in de geleverde aanwijsbare 'bewijzen'. Tenslotte zou ik wel graag het gehanteerde onderscheid tussen sociale ontwikkelingen, sociale politiek (soms ook sociaal beleid) en sociaal beheer wat scherper uitgewerkt hebben gezien. Vooral 'sociaal beheer', dat voornamelijk betrekking heeft op de normerende kanten van het gehele proces, blijft wat onscherp.

Dit alles neemt echter niet weg dat van het boek de charme uitgaat van een betrekkelijk eenvoudige these waarin het aanlokkelijke thema van de 'dienstbaarheid' van de wetenschapsbeoefenaren aan de heersende macht in de samenleving verbonden is met het thans zo populaire thema van de 'beschaving' en 'disciplineren' van de gehele bevolking naar de normen van de burgerij. 'Een geregeld leven' is daarbij een adequate titel.

J. C. H. Blom

H. Kenkhuis, e.a., ed., *De Wapens Neder, I, De ontwikkeling in het denken over sociale actie, geweldloze strijd en antimilitarisme in Nederland, II, Mobilisatie tegen den oorlog. Pacifistische volksverdediging* (Nijmegen: De Haktol, 1985, 383 blz., 94 blz., f29,50, f14,50, ISBN 90 70 622 07 6, ISBN 90 70 622 09 2).

In 1977 verscheen een omvangrijke Duitse studie van Jochheim over de ideeën binnen de Nederlandse antimilitaristische beweging en daaraan verwante groepen over geweldloze verdediging¹. Het boek kreeg toen weinig publiciteit maar werd niettemin tot een moderne klassieker over de geschiedenis van de vooroorlogse vredesbeweging, een onderwerp waar-